

Sodankylän kunnanvaltuuston syntyhistoria
Katsaus suomalaisen alueitsehallinnon kehitysvaiheisiin

Sodankylän kunnanvaltuuston 100-vuotisjuhlaistunto
29.9. 2016
Sodankylän kunnan valtuustosalissa

Brita Turunen

Arvoisa Sodankylän kunnanvaltuusto

Hyvät juhlavieraat

Sodankylän ensimmäisen kunnanvaltuuston kokous pidettiin 100 vuotta sitten 20.6.1916.

Syksyllä samana vuonna valtuusto oli ryhtynyt toteuttamaan paikallishallintoa voimassa olevan lain mukaiseksi. Ja se onkin tämän juhlamme aihe.

Valtuuston ensimmäinen kokous pidettiin kuitenkin vasta 51 vuotta sen jälkeen, kun keisarin antama säädös kuntien uudesta paikallishallintolaista oli tullut voimaan koko Suomessa vuonna 1865.

Tämä on tarina Sodankylän paikallishallinnon kehityshistoriasta ja samalla kertomus Lapinmaan omaleimaisuudesta, pohjoisten pitäjien isäntien jääräpäisyydestä ja horjumattomasta halusta itse määrätä, mitä täällä tapahtuu ja miten täällä toimitaan.

Olen rakentanut tämän kunnallishallinnon kehityshistoriaa esittelevän puheenvuoroni niiden kirjallisten lähteiden ja arkistomateriaalien turvin, jotka kohtuudella ovat olleet saatavilla.

SODANKYLÄN KUNNAN ALUEELLISEN ITSEHALLINNON KIRJOITETTU JA DOKUMENTOITU HISTORIA ALKAA KÄRÄJÄLAITOKSESTA

Lapin asukkaiden paikallisen itsehallinnon pohjana on ollut se muinaispohjoismainen ajatus ja ymmärrys, että vapailla miehillä on oikeus ja velvollisuus kokoontua käräjille päättämään yhteisistä asioista ja että heitä koskevia päätöksiä ei voitu tehdä heidän itsensä niitä hyväksymättä. (Soikkanen 1966, s. 9) Jo 1300-luvulla kaupungeissa, kyläyhteisöissä ja pitäjissä alueellinen itsehallinto perustui varauksetta käsitteisiin: vapaus, itsemääräämisoikeus, kansanvaltaisuus.

Tosin vapaus, tasavertaisuus ja kansanvaltaisuus nykyaikaisessa mielessä eivät kuitenkaan toteutuneet vielä vuosisatoihin. Yhteiskunta saattoi kuitenkin jo varhain olla jollakin tavalla demokraattinen, mutta se oli sitä vain samanarvoisten ihmisten kesken.

1300-luvulla

Koska käräjille kokoontuivat vain sukujensa päämiehet, heidän kohdallaan toteutui keskinäinen yhdenvertaisuus. Vapaat miehet ja heidän mielipiteensä olivat vallan lähde. Valtaa käytettiin käräjillä ja siellä toteutui paikallinen itsehallinto.

Myös seurakuntien ylläpitämät pitäjänkokoukset alkoivat jo 1300-luvulla toimia joillakin maallisen aluehallinnon alueilla. (Soikkanen 1966, s. 9) Tällä tavalla ja vieläpä hyvin järjestäytyneesti oli satojen vuosien ajan hoidettu aluehallintoa ja yhteisiä asioita myös Lapin kylissä, ja täällä, niin kuin muuallakin pohjoisessa, olivat päättäjinä pääasiallisesti perheiden ja sukujen vanhimmat miehet.

Hyvät kuulijat

Tässä yhteydessä en erikseen käsittele sukujen ja kylien erilaisia toimintamuotoja saamelaisyhteisöissä. Sen esityksen vuoro tulee joskus myöhemmin.

1500-luvulla

Sekä hallitsijan valta että kirkollinen valta alkoivat työntyä kylän miesten paikallisen itsehallinnon alueelle, ja hallitsijan mielipide muuttui hallintoa koskevaksi laiksi. Se ei välttämättä ollut isäntien mieleen. Mutta onneksi

paikallinen itsehallinto pystyi muuttuneissakin olosuhteissa säilyttämään ja kehittämään isäntien vahvaa asemaa itsenäisinä päätöksentekijöinä kotipitäjissään. (Soikkanen 1966, s. 9) Merkittävä syy paikallisen itsehallinnon edelleen vahvistumiseen oli se historiallinen tosiseikka, että alueellinen itsehallinto oli syntynyt kyläyhteisöjen omasta tahdosta – ei mahtikäskystä.

PITÄJÄNKOKOUKSET

1500-1600-luvuilla Ruotsin valtakunnassa käräjätoiminnan rinnalla toimivat pitäjänkokoukset aluehallinnon pääasiallisina edustajina. Nehän oli luotu kirkollisen vallan toimesta jo 1300-luvulla, mutta 1500-luvulla isäntien hallitsema käräjalaitos alkoi sulautua lähes koko maassa pitäjänkokouksiin.

Seurakuntien piirissä oli tuolloin herännyt halu osallistua entistä näkyvämmiin aluehallinnolliseen päätöksentekoon. Valtionhallinnon kannalta järjestelmä oli valmis ja toimiva, eikä pitäjissäkään sitä vastustettu. Papistohan nautti jo valmiiksi seurakuntalaisten kunnioitusta ja arvostusta. Niinpä pitäjänkokouksien asemaa vahvistettiin entisestään Ruotsin koko maata koskevalla lailla v. 1634 seuraavasti:

”Niin pitää myös Papeilla kaupungeissa ja maalla olla valta pitää pitäjänkokouksia niiden neuvosta, jotka sen voivat vaatia (maata omistavat vapaat talonpojat) ja aina kun seurakunnan oma tarve sitä vaatii (kuitenkin vähintään kaksi kertaa vuodessa)”

Näin seurakuntien ylläpitämistä pitäjänkokouksista kehittyi valtakunnan tärkein aluehallinnon päätöksentekijä, ja isäntien hallitsema käräjalaitos sulautui pitäjänkokouksiin. Tämä uusi kokouskäytäntö erosi kuitenkin käräjistä siinä, että pitäjänkokouksiin saivat osallistua kaikki pitäjän veroa maksavat miehet – eivätkä ainoastaan tilojen isännät. Kuitenkin edelleen tilojen koko määräsi kullakin isännällä käytössä olevan äänivallan määrän.

Näin muualla... mutta Lapissa käytäntö oli toinen.

Täällä vanha käräjalaitos isäntineen pysyi uudesta laista huolimatta vakaasti paikallishallinnon ylimpänä päättävänä elimenä vielä yli 100 vuotta! Niinpä toisin kuin muualla maassa, kirkkoherrat eivät Sodankylässä olleet aluehallinnon ensisijaisia edustajia ja toimeenpanijoita.

Jo tuohon aikaan Lapin isäntien toiminta vahvisti ennestään hyvin laajalti tunnettua kuvaa Lapin asukkaiden omaleimaisuudesta, mutta myös omavaltaisuudesta ja haluttomuudesta muuttaa aluehallintoa koskevaa

päätöksentekovaltaa pitäjissään. Sellainen mielikuva meistä Lapin asukkaista taisi säilyä valtakunnan monissa piireissä vielä useita satoja vuosia.

Suomessa ja varsinkin Lapin kylissä on alueellisen hallinnon periaatteena ollut talonpoikaisuuteen vahvasti pitäytyvä asenne, jossa päällimmäiseksi oli noussut ”itse hallitseminen” eikä niinkään itsehallinto. Syynä oli pääasiassa pelko verorasitusten kasvamisesta sellaisessa tilanteessa, jossa valtion hallinto alkaa ohjalla aluehallinnon toimintaa. (Heuru 2001, s. 13) Eikä tämä pelko ollut mitenkään aiheeton. Ei se taida olla sitä tänä päivänäkään. Erikoisesti juuri Sodankylän isännät olivat uudistusten sitkeimpiä vastustajia. Heidän mielestään:

”Lapissa tehdään niin kuin ennenkin on tehty”.

(Soikkanen 1966, s. 20-21)

Niinpä Sodankylän ensimmäinen pitäjänkokous pidettiin vasta vuonna 1764, siis 130 vuotta lain voimaantumisen jälkeen.

(Onnela 2006, s. 383)

(Soikkanen 1966, s. 26)

Kuitenkin voidaan kohtuudella sanoa, että vuonna 1764 alettiin Sodankylässä kehittää myös uudenlaista pitäjän itsehallintoa, joka edelsi modernin kunnallisen aluehallinnon tuloa seuraavilla vuosikymmenillä. Tuolloin jo asiakirjoissa esiintyvät ne vanhojen sodankyläläisten sukujen nimet, jotka pitkälle 1900-luvulle säilyvät kokouspöytäkirjoissa, luottamusmiesluetteloissa ja hallintorekistereissä.

SODANKYLÄN ENSIMMÄINEN PITÄJÄNKOKOUS 18.11.1764

Kokouksen johti kirkkoherra Nicolaus Fellman.

Jäsenet olivat pitäjän vanhimmat ja kuudennusmiehet:

Olli Kairavuopio

Olli Jeesiö

Lauri Ollinpoika Tepsa

Matti Hannunpoika Aska

Juho Tepsa

Erkki Pumpanen

Matti Sassali

Antti Hannunpoika Musta

Sompion lapinmies Olli Hannunpoika Musta

Kirkkoväärti Olli Ollinpoika Tepsa

mukana ”rahvasta” menige allmogen
(Onnela 2006, s. 385)

Vuonna 1764 Sodankylän aluehallinnossa noudatettiin Ruotsin valtion lakeja.

VALTIOPÄIVÄMIES MATTI RIIPI

Yksi tuon aikakauden merkittävimmistä päätöksistä Lapin tulevaisuuden kannalta oli se, kuka valittiin edustamaan Lapin pitäjiä Ruotsin valtiopäivillä Tukholmassa – vai valittiinko ketään!

Tämän asian päättivät pitäjänkokoukset.

Lapin tuomiokunnan edustaja tiedustelikin Lapinkylien isänniltä, halusivatko nämä lähettää edustajan Tukholmaan, vuoden 1760 valtiopäiville.

Käräjien isännät vastasivat:

Kittilä ei halunnut edustajaa.

Utsjoen asukkailla ei katsottu olevan varaa edustajaan.

Enontekiö kieltäytyi valinnasta.

Sompion-Keminkylän käräjät ilmoitti ehdokkaakseen uustilallisen, Matti Paavalinpoika Riipin Sodankylästä, häntä kannattivat myös inarilaiset.

Matti Paavalinpoika Riipi toimi Lapinmaan talonpoikaissäädyn edustajana Ruotsin valtiopäivillä 6 vuotta. Hänen edustajakautensa ei kuitenkaan ollut Lapin isäntien mieleen, siitä huolimatta, että Matti Riipi itse oli saanut hoitaakseen arvovaltaisia tehtäviä toimiessaan Lapin aktiivisena ja luotettavana edustajana Tukholman valtiopäivillä. Niinpä Riipin valtiopäivämiesura päättyi riitaisesti vuonna 1766, eikä hänen työlleen valittu jatkajaa.

Vielä 1800-luvullakaan Lapin pitäjien isännät eivät pitäneet valtiopäiviä lainkaan tarpeellisina, eikä valtiopäivämiesten lähettämistä nyt Helsinkiin nähty muuna kuin joutavanpäiväisenä rahanmenona. Niinpä Lapin seuraava valtiopäivämies, Yrjö Halonen Enontekiöltä, valittiin tehtävään vasta vuonna 1897, siis 131 vuotta sen jälkeen, kun Matti Riipi oli luopunut omasta tehtävästään Lapinmaan valtiopäiväedustajana.

Moni asia oli nyt aivan toisin kuin Riipin aikaan. Suomi oli Venäjän suuriruhtinaskunta ja meillä oli oma senaatti.
(Onnela 2006, s. 397)

Lapinmaan isäntien jääräpäisyyden seurauksena menivät meiltä lappilaisilta ”sivu suun” vuoden 1863 hyvin tärkeät Helsingin valtiopäivät, jossa uudesta aluehallintolaista annettiin keisarillinen esitys. Tämä on Lapin poliittisessa historiassa sellainen asia, että sitä ei kannata sivuuttaa nytkään, kun pohditaan Lapinkylien asemaa ja kehitystä sekä Venäjän vallan aikana että Suomen itsenäisyyden aikana myöhemminkin. Kysymyksen on imagosta, eli siitä, millainen mielikuva meistä Lapin asukkaista poliittisina toimijoina ja valtakunnan hallinnon yhteistyökumppaneina noihin aikoihin muualla Suomessa syntyi. Mutta asiasta ei liene tarpeen nyt tässä yhteydessä enää enempää muistuttaa. Sitten vain takaisin Sodankylän paikallishallinnon historiaan.

Sodankylän kirkkoherrojen johtamien pitäjänkokousten pöytäkirjoja 1700- ja 1800-luvuilta on säilynyt hyvin. Niistä löytyvät päätökset ESIM seuraavista asioista:

1. köyhäin- ja sairaanhoito,
2. irtolaisuuden ja siveellisyyden valvonta,
3. pitäjän hallinnollisen rakenteen ylläpito ja hoito
4. toimihenkilöiden ja luottamusmiesten valinta, pätevyys, sopivuus ja palkkaus,
5. sekä esimerkiksi kansakoulun perustamisaiheet vuonna 1858 annetun kansakoululain mukaisesti.

Pitäjänkokoukset hoitivat nyt pääasiassa ”maallisia” asioita. Tästä syystä kokouksiin osallistuminen alkoikin papiston mielestä häiritä kohtuuttomasti heille varsinaisesti kuuluvien kirkollisten asioiden hoitoa. 1800-luvun alussa, kun pitäjänkokouksia koskeva laki oli ollut voimassa noin 150 vuotta, papisto esitti omasta toivomuksestaan halun luopua Sodankylän aluehallinnollisista tehtävistä. Ja näin tapahtuikin.

**HELSINGIN VALTIOPÄIVÄT 1863,
KUNTAKOKOUS JA KUNNALLISLAUTAKUNTA**

Helsingin valtiopäivillä v. 1863 keisarin esityksenä annettu uusi kunnallishallintolaki tuli lainvoimaiseksi koko Suomessa v. 1865.

(Soikkanen 1966, s. 89) Uuden asetuksen päätavoitteena oli kunnan ja seurakunnan erottaminen toisistaan sekä seurakuntaa vastaavan maallisen yhteisön ja aluehallinnon luominen.

Kokouksien nimet muuttuivat: pitäjänkokoukset lakkautettiin, tilalle määrättiin kuntakokoukset ja kunnallislautakunnat. Pitäjillä oli vain kolme vuotta aikaa siirtyä uuteen kunnallishallintoon. Näin kaikkialla muualla paitsi tietysti taas Lapissa, jossa siirtymäaika aluksi määrättiin noin kymmeneksi vuodeksi, kuitenkin niin, että pitäjillä oli oikeus itse valita sopivin hetki uuteen hallintojärjestelmään siirtymiseen. Tällaisen myönnytyksen uskottiin olevan osoitus siitä, että valtiovalta halusi kunnioittaa Lapinmaan isäntien alueellista itsemääräämisoikeutta.

KUNTAKOKOUS UUDEN LAIN MUKAAN

Kuntakokous käytti kunnassa ylintä päätösvaltaa niin kuin nykyään kunnanvaltuusto. Mutta toisin kuin pitäjänkokouksiin, nyt kuntakokouksiin saivat osallistua puhe- ja äänivaltaisina kaikki verovelvolliset kuntalaiset, myös veroa maksavat yhteisöt. Äänestäjien äänivallan vahvuus määräytyi kuitenkin edelleen maanomistuksen ja veromäärän perusteella.

Vaikka tätä erikoista äänivaltaa vuosien varrella supistettiin, oli Lapissa toimivilla metsäyhtiöillä melkoinen päätösvalta kuntakokouksissa. Tämä osa kunnallislakia muuttui nykyisen kaltaiseksi v. 1917. Päätöksiä valmisteleva ja toimeenpaneva elin oli tuolloin kunnallislautakunta, joka toimi niin kuin nykyinen kunnanhallitus lautakuntineen.

Lapissa lupa uuden hallintojärjestelmän käyttöönotosta omaan tahtiin sai aikaan sen, että päätöstä siirrettiin ja venytettiin hamaan tulevaisuuteen. Näin Sodankylässä alkoi 51 vuotta kestänyt sitkeä taistelu uuteen kunnallishallintoon siirtymistä vastaan. (Onnela 2006, s. 397)

Kun sodankyläläisiltä kysyttiin, ”josko seurakunnan miehet tahtovat kunnallishallitusta, niin siihen vastattiin, ettei sitä tahdota ...”

(Onnela 2006, s. 399) Asiaa käsiteltiin seuraavina vuosina pitäjänkokouksissa sekä sodankyläläisten omasta aloitteesta että kuvernöörin käskystä.

Kokousten päätöksistä valitettiin säännöllisesti. Vielä vuoden 1892 alussa sodankyläläiset kieltäytyivät hallinnonuudistuksesta monin sekä todellisin syin että keksityin verukkein. Eräskin kokous todettiin laittomaksi, koska ”löysäläiset ja irtolaisetkin” olivat saaneet äänestää ja poissaolevien puolesta oli äänestetty ilman valtakirjoja.

(Onnela 2006, s. 400)

Mutta viimein 9.5.1892 kuvernööri Oulusta lähetti Sodankylään vihaisen uhkauskirjeen:

”Koska Sodankylän pitäjä on suurin Lapinmaan pitäjistä ja ainoa niistä, jossa ei vielä ole kunnallishallitusta, lähetetään nämä asiakirjat (kunnan miesten, isäntien kielteinen päätös) takaisin Sodankylän pitäjän kirkkoherralle, joka ensi tulevan Juhannuksen ajaksi kuuluttakoon uuden pitäjänkokouksen kunnallishallituksen toimeenpanemisesta, tullen kirkkoherra aikanaan tänne lähettämään mainitussa kokouksessa pidetty pöytäkirja ja samalla palauttakoon tämän lähetteen.” (Onnela 2006, s. 401)

Sodankylä ja Kuolajärvi olivat Suomessa viimeinen pitäjä, joissa uutta kunnallislakia ei tuolloin vielä noudatettu.

Kuvernöörin uhkauskirjeen mukaisesti kirkkoherra Recharidin johtamassa pitäjänkokouksessa 24.6. 1892 Sodankylässä päätettiin nöyrästi siirtyä kuntakokouksen ja kunnallislautakunnan järjestelmään. Sodankylän ensimmäisen kuntakokouksen puheenjohtajaksi valittiin talokas Olli Hietanen sekä kunnallislautakunnan esimieheksi J.G. Matlein. Samalla valittiin jäsenet ensimmäiseen kunnallislautakuntaan.

Sodankylän ensimmäisen kunnallislautakunnan jäsenet olivat

J.G. Matlein, kunnallislautakunnan esimies

Matti Onnela, varaesimies

Jäsenet:

Simuna Mettiäinen

Akseli Autio

Oskari Mikkola

Aleksi Moskuvaara

Juho Savukoski

Henrik Torvinen
 Fredrik Syväjärvi
 Henrik Torvinen
 Fredrik Syväjärvi
     Varalle:
 Pekka Paarman
 Matti Penius
 Janne Onnela
 Juho Sattaskangas

Merkittävää oli, että Sodankylän kunnallislautakunnassa oli vuosina 1897 – 1898 kolme naista:

Maria Mellenius
 Stina Posti
 Anna Gustava Anneberg eli Lauri

Mutta vieläkin isännät eivät suostuneet valitsemaan varsinaista kunnanvaltuustoa! (Onnela 2006, s. 404) Sen valitsemisesta ei päästy yksimielisyyteen. Tärkeä syy lienee ollut pelko siitä, että kunnanvaltuustossa ehkä sittenkin tulisi vallitsemaan mies ja ääni -periaate. Näin oli Sodankylässä kuitenkin lähdetty liikkeelle kohti kokonaan uutta kunnallishallintoa. Mutta matka kuntakokouksesta kunnanvaltuustoon kesti Sodankylässä kuitenkin vielä 22 vuotta.

Vuodelta 1911 on säilynyt eräs hyvin kuvaava esimerkki siitä, kuinka epätoivoisestikin täällä vastustettiin kunnanvaltuuston valintaa. Eräskin kuntalainen lähetti Ouluun kuvernöörille kirjeen, jossa hän totesi 27.11. 1910 pidetyn kuntakokouksen laittomaksi. Kokous oli kutsuttu pidettäväksi Sodankylän kunnan tuvalla, mutta se pidettiin Korvan talossa, koska tämä kunnan kokoustupa oli palanut kokouskutsun lähettämisen jälkeen, mutta kuitenkin ennen kokouspäivää. Valittajan mielestä kokouksen päätökset eivät näin olleet lainvoimaisia, koska kokouspaikka ei ollut kokouskutsun mukainen.

Kuvernööri Oulussa tuskin suhtautui valitukseen kovin vakavasti. Sen sijaan tulipalot saattavat hyvinkin selittää sen, että noista Sodankylän kuntakokouksista ei ole juurikaan säilynyt pöytäkirjoja tai muita yksityiskohtaisia dokumentteja ennen vuotta 1915.

4. LOPULTAKIN KUNNANVALTUUSTO!

27.12.1915 kuntakokous päätti viimein ryhtyä toimenpiteisiin kunnanvaltuuston valitsemiseksi ja maaliskuun 27. päivänä 1916 valittiin Sodankylän ensimmäisen kunnanvaltuuston 18 jäsentä:

työmies Juuso Karjalainen
 talokas Benjamin Annaberg,
 metsänhoitaja Aarne Snellman
 kauppias Heikki Ilmari Mannermaa
 talokas Samu Tervo
 talokas Robert Kujala
 talokas Sanfrid Hihnavaara
 talokas Robert Keskitalo
 talokas Kalle Peuraniemi
 vuokraaja Juho Kalle Vikeväkorva
 talollinen Aksel Aleksanteri Autio

talokas Iivari Oja
 talokas Aleksanteri Takala
 talokas Reeti Marttiini
 vuokraaja Arvid Seipäjärvi
 talollinen Juho Onnela
 talokas Reeti Rantala

Sanoilla talollinen ja talokas ei kielessämme ole sisältö- tai merkityseroa, mutta joissakin yhteyksissä olen voinut todeta sanan talollinen tarkoittaneen vanhan kantatilan isäntää ja talokas-sana, joka johdoksena on kielessämme talollinen-sanaa nuorempi, lienee tarkoittanut uudistalon isäntää. Nämä nimityserot ja muut samankaltaiset seikat ovat saattaneet jonkin aikaa aiheuttaa erimielisyyksiä kunnallisiin luottamustehtäviin valittujen vaalikelpoisuudesta.

Valtuuston ensimmäisistä vaaleista tehtiin Ouluun kuvernöörille jälleen useita valituksia vanhan sodankyläläisen tavan mukaan. Valituksi oli tullut sellaisia henkilöitä, jotka virkamiestehtäviensä vuoksi eivät olleet lainkaan vaalikelpoisia, tai valituksi oli tullut vain talonpoikia, joten valtuuston kokoonpano ei edustanut kaikkia sodankyläläisiä.

Valituksista huolimatta ensimmäinen valtuuston kokous pidettiin 20. 6. 1916. Puheenjohtajana toimi kauppias Heikki Ilmari Mannermaa. Kuvernöörin vastasi syksyllä valitukseen (18.8. 1916).

Neljän jo valitun tilalle jouduttiin valitsemaan seuraavat uudet valtuutetut.

lukkari August Mellenius
 metsänhoitaja Paavo Pelttari
 pientilallinen Edvard Arajärvi
 talokas Juho Ollinpoika Keskitalo

Ensimmäisen valtuuston ensimmäisiä tehtäviä olivat mm. seuraavat asiat:

Mistä saadaan rahat kunnan tehtävien hoitoon?

Mitä on tehtävä, kun ei vielä ole saatu tiliä kunnan raha-asioiden hoidosta vuodelta 1915?

Miten järjestetään Torvisen kansakoulun käytäntöön pano?

Miten suoritetaan virkamiesten ja erityisesti kunnankirjurin viran perustaminen, valinta ja palkkaus?

Tohtori Samuli Onnelaa tekstiä lainaten voitaneen todeta, että ”Normaali kunnalliselämä oli alkanut Sodankylässä (v.1916).”

Samaan aikaan, kun Sodankylän kunnanvaltuusto jo toimi, istui vielä edellisen lain mukainen kuntakokous vuoden 1918 alkupuolelle asti. Viimeisen kerran kaikki Suur-Sodankylän edustajat kokoontuivat yhteiseen kuntakokouksessa marraskuun 18. päivänä vuonna 1917. Edellisenä vuonna (1916) keisarillisen senaatin oli tehnyt päätöksen erottaa Savukoski ja Pelkosenniemi omiksi kunnikseen. Tuosta marraskuisesta kokouksesta tohtori Samuli Onnela on Suur-Sodankylän historia -teoksessaan maininnut seuraavaa:

”Viimeinen yhteinen paikallista itsehallintoa edustanut kokous oli sopuisa; yhteiset kunnalliset ja paikkakunnalliset riidat oli jo riideltä ja Suur-Sodankylän jakamisestakin oli lopullinen päätös tehty kaukana Kemin Lapin sydäimestä.”

(Onnela 2006, s. 412)

Suur-Sodankylästä oli muodostunut 3 itsenäistä kuntaa.

On tosin kuultu, että Savukoski ja Pelkosenniemi ovat nyt 100 vuotta myöhemmin suunnittelemassa jälleen yhdistymistä - ja ilman Sodankylää. 100 vuotta tuntuu siis edelleenkin olevan sopivan mittainen aika asioiden suunnitteluun ja muutoksen toteuttamiseen Lapin kunnissa.

Kuntien itsehallinto vahvistettiin vuonna 1919 itsenäisen Suomen hallitusmuodossa. Siihen on kirjattu kunnallisen itsehallinnon muoto ja perustuslain suoja koskeva säädös. Tämä säädös oli eräs niistä, joista silloin tällöin on jouduttu keskustelemaan. Onhan toki Suomenkin kokoisen valtion aluehallinnoissa kysymyksiä, jotka eri alueilla vaativat erilaisia ratkaisuja - Lappi erityisesti on juuri tällainen, erilainen ja sen ovat entiset isännät hyvin tienneet.

Lopullinen siirtyminen itsenäisen Suomen hallitusmuodon mukaiseen kunnallishallintoon tapahtui Sodankylässä vasta vuonna 1949, kun

kunnallislautakunnan toiminta lakkautettiin ja tammikuussa 10.1.1949 kokoontui Sodankylän ensimmäinen kunnanhallitus puheenjohtajanaan Akseli Paarman.

Uuden aluehallinnon mukaisessa järjestelmässäkään Sodankylään ei kuitenkaan vielä haluttu palkata kuntaan kunnanjohtajaa. Tämäkin päätös oli suoraan samassa linjassa Sodankylän isäntien vuosisataisten periaatteiden kanssa: he halusivat itse valvoen säilyttää aluehallinnollisen itsenäisyyden ja itsemääräämisoikeuden omissa käsissä.

Vieraita miehiä ei tarvita!

Ajatus ei ole mitenkään poikkeuksellinen, vanhanaikainen tai edes itsekäs – se on pikemmin moderni. Sillä tänä päivänäkin käydään politiikan tutkimuksessa ja lakien laadinnassa niin filosofian kuin käytännönkin tasolla keskustelua siitä, tulisiko aluehallintoa kehittää mieluummin omaperäisen itse hallitsemisen kuin yleisluontoisen itsehallinnon suuntaan perustuslakia ja hallitusmuotoa loukkaamatta. Aika näyttää! Edelleenkin tämä asia on Suomessa hallintolainsäädännön ehkäpä kiperimpiä kysymyksiä.

1900-luvulla ja vielä korostuneemmin nyt 2000-luvulla aluehallintolakeja on alettu uudistaa ja täydentää sitä mukaa kuin yhteiskunnan kehitys ja tapahtuneet muutokset ovat vaatineet tai antaneet muutokseen aiheen tai osoittaneet siihen syyn.

Erilaiset ja jopa keskenään vastakkaiset näkemykset kuuluvat yhteiskunnalliseen kehityskeskusteluun ja uuden luomiseen, niin kuin Sodankylänkin kunnallisen hallintokehityksen pitkä ja monivaiheinen historia osoittaa. Onhan kysymys demokratiasta, joka saa voimansa tavoitteellisesta yhteisöllisyydestä ja oikein ymmärrettynä sietää sekä mieluiset että epämieluiset asiat. Yhteisten asioiden hoidossa meillä on tilaa onnistumisille, erehdyksille, epäonnistumiselle ja korjausliikkeille. Niin kunta toimii ja yleensä vasta historia paljastaa, kuinka todella kävi. Ja niin kuin nyt - me enimmäkseen olemme historiaamme tyytyväisiä.

Muutosvastarinta on sana, jota takavuosina on paljon käytetty ja joka olisi voinut hyvin kuvata sodankyläläisiä isäntiä, kun he vuosisatoja tekivät päätöksiä kotipitäjänsä asioista – hallinnollisia muutoksia jarruttaen. Olisikohan kuitenkin mahdollista jo todeta, että heidän kohdallaan olikin kysymys hyvästä harkintakyvystä ja rohkeasta poliittisesta toiminnasta, halusta hallita ja kehittää omaa kotiseutuaan itse oikeaksi katsomallaan tavalla, niin sanottua itse

hallitsemisen periaatetta noudattaen. Vastuullinen itse hallitseminen yhdessä alueen erityisarvot huomioon ottavan ja lakiin perustuvan itsehallinnon kanssa ovatkin aikojen saatossa ohjannee Sodankylän kunnan päättäjiä vastuulliseen toimintaan ja kotikuntamme tulokselliseen kehittämiseen.

Nykyisen modernin kunnan kehittämisen välttämättömistä tehtäviä mainitsen tässä Sipposta lainaten vaikkapa seuraavat:

alueellisen elinvoimaisuuden vahvistaminen,
kuntalaisten hyvinvoinnin tukeminen,
koulutuksen ja muiden lakisääteiset palvelujen vastuullinen
kehittäminen taloudellisesti, sosiaalisesti ja ekologisesti,
ympäristöllisesti kestäväällä tavalla.

Ja kun nämä toteutuvat, syntyy yleensä kestäviä päätöksiä ja edelleen kasvaa hyvä kunta. (Sipponen 2016, s.61 alk.)

Hyvät juhlavieraat

100 vuotta toimineen Sodankylän kunnanvaltuuston yksittäisiä hankkeita ja tuloksia en lähde tässä yhteydessä luettelemaan. Mutta yhteisesti voimme varmasti todeta, että paljon on tehty hyvin ja oikein. Kiitos siitä.

Kuulin tässä salissa muutama viikko sitten kunnanjohtajan esityksen kunnan tämänhetkisestä tilasta, elinkeinorakenteesta ja tulevaisuuden näkymistä. Se on ollut mieluisaa kuultavaa, mutta ei kuitenkaan anna aihetta haihatteluun tai turhaan haaveiluun. Kun kunnan kehityksen suunta on myönteinen, on mielestäni syytä uskoa se tosiseikka, että vaikka kasvulle on mahdollisuus, muitakin tilanteita ja mahdollisuuksia valitettavasti on. Viisas varautuminen tulevaan on luotettava voimavara yhteisten asioiden hoidossa.

Professori Arto Haveri on teoksessaan Kunnanhallinnon legitimitetti (2012) esittänyt mielipiteenään seuraavaa:

Kunnat ovat vaikuttaneet itsenäisillä toimillaan siihen, että Suomesta on vuosikymmenien aikana – vaikeidenkin olosuhteiden läpi – kehittynyt monella hyvinvoinnin, koulutuksen ja kilpailukyvyn mittarilla mitattuna yksi maailman menestyneimmistä yhteiskunnista. Tämän tilanteen keskeinen tekijä on ollut kansalaisten luottamus yhteiskunnan toimivuuteen, siis myös kunnaallisen itsehallinnon jatkuvaan toteutumiseen ja kehittymiseen. Se puolestaan on asia, jota kunnan luottamushenkilöt toimillaan sekä turvaavat että vahvistavat.

Ja näin on Sodankylässä tapahtunut. Tässäkin muistutan teitä vielä niistä entisistä isännistä ja heidän päättäväisyydestään.

LOPUKSI

Yhdessä kaikkien sodankyläläisten kanssa kiitän kuntamme luottamushenkilöitä, jotka vaikeinakin vuosikymmeninä ansiokkaasti ja viisain valinnoin kukin vuorollaan ovat ja kehittäneet Sodankylää hyväksi kotikunnaksi meille kaikille.

Nyt toimivalle kunnanvaltuustolle toivon valtuustotyössä tietenkin onnea, mutta myös aivan erikoisesti valppautta ja viisautta.

Tulevaisuutta ei pidä jäädä odottamaan. Se täytyy tehdä – joka päivä.

Hyvää juhlapäivää

Brita Turunen

Sodankylän kunnanvaltuuston 100-vuotisjuhlaistunto
Kunnan valtuustosali

29.9. 2016

Lähteitä:

- Soikkanen Hannu: Kunnallinen itsehallinto, kansanvallan perusta
Maalaiskuntien itsehallinnon historia, 1966
Seuraavat sisältöalueet:
s. 10 – 36, Käräjät ja pitäjänkokous paikallisen itsehallinnon eliminä.
ja s. 115 alkaen, Kuntakokouksien aika
- Heuru, Kauko: Itsehallinnon aika, 2001
Seuraava sisältöalue:
s. 9 alkaen, Kaikella on historiansa, kaikella taustansa
- Onnela, Samuli: Suur-Sodankylän historia 2, 2006
Seuraavat sisältöalueet:
s, 382 – 433, Kirkon- ja pitäjänkokoukset seurakunnan helmassa ja
kirkkoherran johdolla
- Sipponen, Kauko: Se suuri kuntauudistus, 2016
Seuraavat sisältöalueet:
Osa II: Suomi kuntavaltiona, s. 59 – 92

Lisäksi luin joitakin paikallislehtien vanhoja artikkeleita ja pengoin kunnan vanhoja arkistoituja asiakirjoja, joita kyllä oli runsaasti, mutta joista tässä tapauksessa oli melko vähän hyötyä. Tuntui myös siltä, että suuri osa vanhoista pöytäkirjoista olisi jossain aivan muualla, kuin arkistovarastossa, kunnantalon kellarissa.

▪